

BİR BEKTAŞÎ TEKKESİ VE VAKFIYESİ

Mustafa KARA*

ÖZET

Bu yazıda, Bursa'da Ramazan Baba Dergâhı olarak bilinen bir Bektaşî tekkesi ve vakfiyesi ile onun son postnişini Süleyman Bey Baba hakkında bilgi verilmektedir. Bunun yanı sıra "Bektaşîlerin namazla niyazla ilgisi yoktur" şeklindeki yaygın kanaatin de bütünüyle doğru olmadığı ortaya konulmaktadır.

RESUME

Dans cet article, on fait connaître une confrérie de derviches (tekke) Bektachide, connue sous le nom du couvent dex derviches (dergâh) de Ramadan Baba, et sa fondation de legs pieux (vakfiye); on fait également fait connaître le scheik de ce couvent de derviches ou l'initiateur (postnişin).

GİRİŞ

Hacı Bektaş-ı Velî XIII. yüzyılda yaşamış olmakla birlikte Bektaşîyenin XV. yüzyıldan sonra teşkilâtlandığı, ikinci pîr Bahm Sultanla (öl. Hacıbektaş, 922/1516) yeni bir döneme girdiği bilinmektedir¹.

XVI. yüzyıldan sonra Osmanlı ülkesinin değişik bölgelerinde açılan Bektaşî tekkelerinin biri de Bursa'da idi. Bu tekkenin varlığı Evliya Çelebi'nin *Seyahatname*'sinden anlaşılmaktadır².

* Doç. Dr.; Uludağ Üniv. İlahiyat Fak. Tasavvuf Tarihi Anabilim Dalı

1 E. Ruhi Fırlatı, Türkiye'de Alevîlik Bektaşîlik, Ank. 1990; Y. Nuri Öztürk, Tarihi Boyunca Bektaşîlik, İst. 1990; A. Yaşar Ocak, "Bektaşîlik", DİA, İst. 1992, V, 373.

2 A.g.e., II/51.

XVIII. yüzyılla birlikte Bektaşî tekkelerinin adedinde görülen artış tabî bir gelişme olmayıp Bektaşîlerin Yeniçerilerle olan bağları sebebiyle zor kullanarak bazı tekkeleri bir anlamda "işgal" etmelerinin neticesidir. Bursa'da Abdal Murad, Abdal Musa tekkeleri, adlarından hareketle "Bektaşîlere aittir" gerekçeyle el değiştirmiştir. El değiştiren tekkelerden biri de, Ramazan Baba Dergâhı'dır.

RAMAZAN BABA DERGÂHI

Aydın veya Akkirmanlı olan Ramazan Baba, Zeynî tarikatına mensuptur. Işıklar semtinde yaptırdığı tekkede şeyhlik yapmış; 1030/1622 tarihinde vefat edince oraya defnedilmiştir.

Yerine halifesi Hacı Dede geçmiş, daha sonra Veli Dede (öl. 1078/1667) postnişin olmuştur. Veli Dede vefat ettiği zaman Hacı Bektaş Dergâhı'nın şeyhi, Bursa'da bulunduğundan cenaze namazını o kıldırılmıştır. Bu kayda göre Ramazan Baba Dergâhı, kurucusundan kısa bir müddet sonra Zeyniyeden Bektaşîyeye geçmiştir.

Veli Dede'den sonra Hasan Dede şeyh olmuştur. Daha sonra postnişin olan İbrahim Mürsel baba (öl. 1164/1750) *Yadigâr*'ın ifadesine göre "Ramazan Baba Zaviyesinin gürûh-ı melahideden tathîrine memur olarak gelmiş ve secade-i meşîhata geçmiştir. İhya-yı ayin-i chl-i sünnet ve'l-cemaat idüp evkat-ı hamsede cemaatle eda-yı salat ve zikr u tevhid ile ibadat u taat etmekte iken" vefat etmiştir. Mürsel Baba'dan sonra seccadenişin olan Çakır Mehmed Baba (öl. 1193/1778) "Halvetiyedendir" gerekçesiyle azl edilmiş yerine dergâhın mutfağında görevli Halil Baba tayin edilmiştir³.

Mutfakta kullanılan odunları temin ettiği için Katırcı Halil Baba diye meşhur olan bu şeyhten sonra posta, halifesi Mehmed Dede (öl. 1234/1818) oturmuştur.

Halim Dede'nin tekke şeyhliği devam ederken 1241/1826'da Yeniçerilerle birlikte Bektaşîliğin de lağvedilmesi bu tarikatın tarihinde yeni bir sayfa açmıştır⁴. Devletin yürüttüğü genel politikaya göre Bektaşî tekkeleri Nakşibendiyeye verildiği için Ramazan Baba Dergâhı'nın başına da "Hacı Hoca" diye maruf Ahmed Hikmet Efendi (öl. 1263/1846) geçmiştir. Ahmed Hikmet Efendi aslen İçelli olup medrese ilimlerini tahsil ettikten sonra Üsküdar'da Ali Behçet Efendi'ye⁵ mürit olmuş ve seyr u sülûkunu onun denetiminde tamamlamıştır. Bir önceki asırda Yeniçeriliğin manevî nüfuzuyla tekke adedini çoğaltan Bektaşîliğin 1826'da tekke adedi sifra münceer olmuştur.

3 Bk. *Yadigâr*, 221 vd.

4 Halim Dede 1268/1851'de vefat edinceye kadar evinde Bektaşî geleneği üzere derviş yetiştirmeye devam etmiştir.

5 Geniş bilgi için bk. DİA, II, İst. 1989, 382.

Dergâhın ikinci Nakşî şeyhi Afganlı Abdulgafur Efendi'dir (öl. 1278/1861). Daha sonra postnişin olan Ahmed Efendi, dergâhın harap olmasına çare bulamadığı için görevi bırakıp İstanbul'a gitmiştir⁶.

SÜLEYMAN BEY BABA

Bu yazıda üzerinde özellikle durmak istediğimiz kişi Süleyman Bey Baba'dır. Beraberce Mehmed Şemseddin Efendi'nin (öl. 1936) ifadelerini takip edelim:

EŞ-ŞEYH SÜLEYMAN BEG BABA BİN MUSTAFÂ BİN SÜLEYMAN

Süleymân Beg Baba'nun tercüme-i hâlini ihvânından bir zât-ı muhterem, tarafımıza tesyîr itmekle aynen tahrîr eyliyorum. Mümâ ileyh, Sultân Yıldırım Bâyezîd Hân vüzerâsından meşhûr Hâcî İvaz Paşa'nun sülâlesinden olarak Burûsa'da kadem-nihâde-i âlem-i şühûd olmuştur. Hengâm-ı sabâvetinde Şerif Hoca Mektebi dimekle ma'rûf mektebde o zamânki tahsîl derecesinde istihsâl-i ma'lûmât ile beraber hatt-ı sülûsden ketebe ahz itmiş ve hele hatt-ı ta'likde akrâ-nına tefevvuk eylemiş olduğu hâlde Mahkeme-i Şer'iyye kalemine devâm ve epeyce bir zamân kalem-i mezkûrda ifâ-yı vazîfeye ikdâm ve muâmelât-ı şer'iyyeye iktisâb-ı vukûf-ı tâm eyledikten sonra hizmet-i resmîyeyi târik ve târîk-ı ticârete sâlik olarak bir aralık bezzâzlık ticâretiyile meşgûl olduğu sırada Hisâr'da kâin urefâ-yı kâmilînden ve meşâyih-ı Sa'diyye'den Şeyh Saîd ve Hükûmet Caddesi'nde Ahmed Baba Efendi'lerin halka-i zikrine devâmdan hâli kalmamış ve Burûsa'da Sekeleme nâm-ı diğerk Işıklar denilen mahall-i ferah-fezâda âsûde tarîkat-ı aliyye-i Nâzenîyye ricâlinden sâlifü't-tercüme Halîm Dede Efendi'ye intisâb ve ikmâl-i tarîkat ile istihsâl-i usûl u âdâb eylemiş ve âhiren Dersââdet'de Rumeli Hisârî'nde Mahmûd Baba Efendi'den 15 Muharrem 1273 târihinde mücâz olmuştur. Ba'de ezîn meşâgıl-ı dünyeviyeden dest-keş-i vedâ olarak râh-ı erenleri ihtiyâr ve bir müddet Hisâr'da kâin hânesinde yetişdirdiği muhibbân u âşıkânıyla icrâ-yı âyîni tarîkata ibtidâr iderek bu meyânda sâika-i aşk u mahabbetle dergâh-ı mezkûr civârında iştirâ eylediği arâzînün münâsib mahalline mîkdâr-ı kâfî odayı havî han-kâh tarzında bir mihmân-hâne inşâ eylediğinden türbedârlığı bâ-mürâsele-i şer'iyye uhdesine ihâle olunan Ramazan Baba Türbesi'nin çerâğını uyandırmak ve levâzım-ı sâiresini ifâ itmek sûretiyle hayfî zamân edâ-yı hizmete ihtimam ve âyende vü revendeye it'âm-ı ta'âm ve kâide-i mihmân-nüvîzâine ikdâm iderek muhibbânıyla evrâd ü ezkâr-ı mahsûsasını ve duâ-yı dîn ü devletini ifa ve âdâb u erkân-ı tarîkatını bi-hakkın eda itmekde iken 5 Şaban 1313 târihinde cuma gicesi ahşamla yatsu arasında bu tekyc-gâh-ı fenâdan göç

6 Işıklar Askerî Lisesinin yeni binası bu dergâhın bulunduğu arazi üzerine yapılmıştır.

gül-bangını çekerek hân-kâh-ı bekâ semtine revân ve Zindân-kapu kabristânında vedî'a-i rahmet-i Rahmân olmuşdur. Semt-i bekâya azm eylediği târihe kadar beher sene muharremde Hadîkatü's- Süedâ kırâat itdirüp yevm-i aşûranun gicesinde lâ-ekall altmış sofrâ derecesinde meşâyih u dervîşâna ve fukarâ vü gurabâyâ mükemmel ve mükellef yimek yidirmek, ferdâ-yı sabâh namâzından sonra kırâat eylediği mersiyyeyi müteâkib tabh u istihzâr olunan aşûradan dahî tatmadık kimse bırakmamak âdetini âtide beyân idilecek esbâbdan nâşi bir defadan mâada terk eylememişdir. Arâzisinde kemâl-i mihen ü meşakkatle yetiştirdiği envâ-ı meyveden ve mahsûlât-ı sâireden yidirmedikçe ve behemehâl nezdine gidenlere "Burası uzaktır, gelmeye kadar karnınız acıkmışdır" diyerek lokma itdirmedikçe müsterih olamazdı. İrtihâlınden bir gice evvel icrâ eylediği vasiyyet meyânında sâlifül-beyân Halîm Dede'nün kabri yanına defn idilmesini tavsiyye eylediği hâlde hılâf-ı vasiyyet olarak Zindân-kapu kabristânına tevdi küstâhlığında bulunan muhibbânından bir iki kişi dahi pek az müddetde kimi müntehiren ve kimi mütese'ilen kat'-ı alâyık-ı dünyeviyye itmişlerdir. Civâr-ı hân-kâhda mekteb inşâ edilmiş olması üzerine hâsıl olan gayrılık meyânında ba'zı kimselerün giceli gündüzlü hân-kâh arâzisindeki mahsûlâta taarruz itmelerinden dil-gir olarak ve fakad bir gün şikâyetde bulunmayarak dergâha bir bekçi ikâmesiyle bir müddet âsûde olmak üzre Dersââdet'e azîmet ve birkaç mâh mikdârı ikâmetden sonra avdetle doğrıca Hisâr'daki hânelerinün birine nüzûl ider. Ancak muharrem karib olmak ve ilcâât-ı hâl nâ-müsaid bulunmak hasebiyle Nalband-oğlu Mahallesi'nde kâin hânesinde icrâ-ı âyîn-i tarîkat iden meşâyih-ı Sadiyye'den Hacı Mehmed Beg'ün hânesinde kırâat-ı Hadîkatü's-Suadâyı tensîb iderek ol vech ile huzûriyla kırâat ve ba'del-ikmâl Hadîka-hân olan zâta hitâben, "Oğlum, gelecek sene bu fakîr dervîş Süleymân'ı artık duâdan ve hayr-ı himmetden ferâmûş itmenenizi cümledenüzden niyâz iderim" didikleri ve fi'l-vâkı altı mah sonra göçdükləri sikadan menkûldür.

Sinni yetmiş beşi mütecâviz oldığı hâlde hân-kâhdan mâşiiyen her cuma günü berây-ı edâ'yı salât Hazret-i Emir Cami-i şerîfine ve eyyam-ı sâârenün mevsim-i sayfında haftada bir defa da bazan derûn-ı şehre azîmet ve avdet ider.

Uzunca boylu, hafîfü'l-lihye, değirmi çehreli, beşûşü'l-vech, kalîlü'l-keâm, mütevâzı olup bir delîle müstenid olmayan uygunsuz sözleri redd ider ve etvâr-ı hasenesiyle hatîâ gayr-ı müslimün bile mazhar-ı hürmetî olur. Ve hiç bir evrâka "baba" diye imza vaz'itmeyüp tevâzuan Dervîş Süleymân tahrîriyle iktifa eyler. İtirâz idenlere "dervîş olalım, dervîş"dîr idi. Bu diyyet-i mesâfeye za'f-ı sıyâm inzîmâmıyla ramazân-ı şerîfde leylen câmie gitmeğe kudreti olmadığından sadâ-yı hoş elhâna mâlik imâm tutar, civârda bulunan ahâli de gelüp orada terâvihi edâ iderler idi. İrtihâline dâir muhibbânı tarafından tanzîm olunmuş olan târîh, ahvâl-i sâiresini muhtevî olmakla ber-vech-i zîr terkîm olundu.

Ey giden nehc-i rızâda şer'î enver semtine
 Uğra ta'zîm ile bu kabir-i mutahhar semtine
 Nesl-i el-Hâc İvaz Paşa iken bu pâk-zâd
 Terk idüp âlâyişi gitdi Kalender semtine
 Emr-i bi'l-ma'rûf gözler mürşid-i yektâ idi
 Gitmemiş idi bir an nehy-i münker semtine
 İhtirâm eylerdi erbâb-ı dile ez-cân u dil
 Cezb-i kalb eyler idi sıbt-ı peyâm-ber semtine
 Nüvişte-i ukbâyı ber-dûş cyleyüp ihlâs ile
 Tekye-i âl-i abâya gitdi Haydar semtine
 El çeküp dâr-ı fenâdan eyledi azm-i sefer
 Hazret-i Pîr-i Velî Bektâş-i server semtine
 Nâîlî, Sâmî, Rızâ târih-i tâmin yazdılar
 Hey Süleymân Beg Baba göçdi erenler semtine

1313

Mûmâ-ileyhün irtihâlinden sonra mahdûmı asker-i şâhâne zâbitânından Kol ağası Cerrâh Tevfik Efendi tarafından arâzisi satılmış, zâviyenün hâli mahv olmuş, bi'l-âhire o civârda muhacirîn iskân idilmekle mahalle hâlini almıştır. Seyyîd Baba Dergâhı faslında tercüme-i hâli beyân olan Şeyh Sâbit Efendi, Ramazân Baba Zâviyesi'nün tarafından inşâ olunmak üzere uhdesine tevcih edilmesini istid'â itmekle 12 Muharrem 1315 târihlü i'lâm-ı şer'î mücebince zâviye-i mezkûre meşihatını sâlifü'z-zikr Ahmed Efendi mahlûlundan tevcih olunarak birkaç hücre ile bir tevhih-hâne binâ edilmiş, mûmâ-ileyhün 24 Zilhicce 1329 târihinde vukû-ı vefâtıyla uhdesinde bulunan cihât gerçi birkaç evlâd-ı zükûrî var ise de nâ-ehl olduklarından tevcih olmamış. Geçenlerde Dersââdet'de Cellâd Çeşmesi civârında meşâyih-i Şabâniyye'den Şeyh Necîb Efendi'nün mahdûmı Ferîd Efendi'ye tevcih edilmişdi. Fakad mûmâ-ileyh henüz berâtını isitihsâl idememiş ve zâviye-i mezkûre de gündün güne harâb olarak hâl-i sâbıkını bulmuşdur. Dergâh-ı mezkûrenün arsası satılmış, türbe münhedim olmağla, memzarlar da gayb olmuşdur. Hâricindeki taşlar da ziyaa uğramıştır⁷.

7 Yadigâr, 221 vd.; Kâmil Kepecioğlu'nun tekke ve türbe ile ilgili tespitleri ise şöyledir: "Ahşap bir türbesi varsa da o da yıkıldı. Ramazan Baba'nın buradaki zaviyesi daha evvel Simavna Kadısı Oğlu Bedreddin Efendi'nin yaptırdığı bir cami idi. Bektaşîlerin eline geçmekle camii meydan odasına çevirmişler ve mihrabı kaldırmışlardır. Yeniçerilerin kaldırılması ve Bektaşî tekkelerinin yıkılması esnasında bu tekke de yıkılmış ve enkazı satılmıştır. Bursa'nın ayân ve eşrafı hükûmete ve mahkemeye müracaat ederek burasının tekke olmayıp cami olduğunu ispat etmişler ve yeniden cami inşa ettirmişlerdir. Harap olan bu mescit de yıkılmış. Sabit Efendi tekrar tekkeyi inşa ettirmiştir. Bu da yıkılmış ve orada yerleştirilen muhacirler için ufak bir mescit yapılmıştı. Son zamanlarda da bu da yıkıldı. Arsasını Evkaf satmış, bu suretle ne tekke kalmış ne de türbe" BK, IV/73.

VAKFIYE

Süleyman Bey Baba'nın vakfiyesi elimizdedir⁸. Vakfiyenin ilk satırlarında vakıf şöyle tanımlanmıştır: İvaz Paşa sülâlesinden ve sultanu'l-arifin hünkâr Hacı Bektaş-ı Veli kuddise sirru'l-veli mensubatından ve Çerağ Beğ Mahallesi ehali-sinden es-Seyyid Süleyman Beg Baba ibn el-merhum el-Hac Mustafa bin Süleyman. 28 Muharrem 1309'da Kadı Muhammed Nailî'nin huzurunda kurulan vakfı biraz daha yakından tanıyalım.

GELİR KAYNAKLARI

1. Mal-Arazi: Işıklar semtinde 10 dönüm, aynı semtte 55 dönüm arazi, iki katlı ev, alt katta bir oda, bir mutfak, iki kiler, üst kat dört oda, iki sofa, çeşme, bahçesindeki meyveler.

Çerağ Beğ Mahallesinde 1200 arşınlik bahçesi olan altı oda, bir ahır, bir mutfak, bir kiler ihtiva eden evimin senelik 25 kuruşluk kirası, 25.000 kuruş nakdî para.

2. 8000 kuruş değerinde, her biri 12 adet olmak üzere yorgan, döşek, yastık, çarşaf, her biri beş okka, 3 adet şilte. Bakırdan yapılmış 60'şar okka 2 adet kazan, biri 45, biri 10, diğeri 6 okkalık üç kazan, 6 tane tava, 3 okkalık diğeri bir tabak, hepsi 18 okkalık 12 adet karavana, 2 okkalık 4 adet keçe, hepsi 9 okka 12 adet sahan, hepsi 18 okka 6 adet tencere ve 3 okkalık 4 küşane, 6 adet şamdan, 10 adet küp.

GİDERLER

1. Dergâh imamına senelik 120 kuruş, müezzine senelik 40 kuruş.
2. Her yıl dergâhın kap kacaklarının tamiri için 500 kuruş.
3. Ramazan Baba Türbesi'nin tamiratına 80 kuruş.
4. Türbenin kandilleri için 14 okka zeytin yağı alınmalı. Bu kandil, dergâhta yaşayan dervişlerden biri tarafından her akşam yakılmalıdır.
5. Türbede her pazartesi ve cuma gecesi "Yâsîn" okuyan kişiye 150 kuruş.
6. Kalenderhane'nin çeşmesi ve su yolu tamiri için 100 kuruş.
7. Muharrem ayında verilecek olan yemek ve kesilecek 4 koyun için 1500 kuruş.
8. Vakfın muhasebesini yürütecek olan emin ve metin kişiye 40 kuruş.

YAPILMASI GEREKEN İŞLER

1. "Şöyle şart ve tayin eyledim ki menzil-i mezburu ancak tarikat-ı aliyye-i Bektaşîye dervişanı ve fukarasına Kalenderhane ittihaz umur-ı tevliyet ve husu-

8 Vakfiyenin fotokopisini bize veren Süleyman Bey Baba'nın torunlarından Eczacı Işık Hanım'a teşekkür ederim.

sat-ı sairesi ben hayatda oldukça yedimde ola" diyen Süleyman Bey Baba kendisinden sonraki yönetim şeklini de tayin etmiştir.

2. Vâkıfın vefatından sonra, dergâha 12 yıl hizmet etmiş dervişandan biri heyeti meydana getiren 12 zatın seçimiyle müteveli olacaktır.

3. Böyle bir kişi bulunamaz ise Hacı Bektaş-ı Veli Dergâh-ı Şerifinde postnişin bulunan dedegân tarafından müstakim bir kimse nasb ve irsal edilecektir.

4. Dergâhın dervişleri beş vakit namazın dışında her gün seher vakti 41 istiğfar, 41 salâvat ve 1001 İsm-i Celâl okuyacak; müteveli tarafından dua edilecektir.

5. Kalenderhane'nin bağ ve bahçeleri dervişlerce ihya ve tımar edilecek, mahsulâtı da dergâhta yiyilip içilecektir. Bu işte tembellik gösterenler üç defa müteveli tarafından ikaz edilecek, uslanmayanlar tard edilecektir.

6. İşleri gereği gibi yürüttüğü halde haksız yere müteveliye müdahale eden Allah'ın dîdarından ve Hazret-i Peygamber'in şefaatinde mahrum olsun.

7. Vakfiye şartlarına eğer müteveli veya yönetim için seçilen 12 kişi uymazsa bir defa ikaz edilir, yanlış tutumlarını düzeltmedikleri takdirde Hazret-i Pîr Hacı Bektaş-ı Veli kuddise sırruhu'l-veli hazretleri Dergâh-ı Şerif postnişinine arz ve şikâyet edilmelidirler.

8. Her cuma ve pazartesi geceleri birer "Yâsîn-i Şerif" okunacaktır.

9. Her sene muharrem ayında menkibe-i ciğer-sûz-ı şehîd-i Kerbelâ yani *Hadikatü's-Süedâ* okunmalıdır.

10. 10 Muharrem'de hatim kıraat edilecektir.

NETİCE

Bu vakfiye bize dönemin mimarî yapısı, ev ve dergâhlarda kullanılan eşyalar hakkında bilgi verdiği gibi; muharrem ayında icra edilen gelenekler ve alın te-riyle geçinen dervişler konusuna da ışık tutmaktadır.

Ramazan Baba Dergâhı'nda postnişinlik yapan sûfilerin mensup oldukları tarikatlara bakıldığında ise tekkelerin bağlı buldukları tarikatların zamanla çeşitli sebeplerle değiştiği rahatlıkla görülmektedir.

Dergâhlar üzerinde özellikle Tanzimat yılları ile birlikte uygulamaya konulan "merkez tekke"nin otoritesi de vakfiyede görülen hususlardan biridir.

Nihayet "Bektaşîlerin namazla niyazla ilgisi yok" şeklindeki kanaatin de bütününüyle doğru olmadığı bu vakfiyenin şartlarından anlaşılmaktadır.

